

**Вчений-правознавець, подвижник
та організатор академічної юридичної науки
(до 100-річчя від дня народження
академіка НАН України Б. М. Бабія)**

25 липня 2014 р. виповнюється 100 років від дня народження Бориса Мусійовича Бабія – відомого українського вченого-правознавця, визначного організатора вітчизняної академічної юридичної науки, громадського і державного діяча, колишнього академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права і члена президії НАН України, колишнього директора Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (1974–1988 рр.), академіка Національної академії наук України й академіка Академії правових наук України.

Науку, як відомо, творять і розвивають особистості, що гуртують навколо себе однодумців, формують наукові школи, пробуджують творчу думку, свідомо впливають на розвиток інтелекту людини, прославляють країну. Ця безперервна естафета є традицією в науковому середовищі, у суспільстві тримається на плідному прирощенні ідей, знань, подвижницькій праці науковців. До таких відомих вчених-правознавців і організаторів юридичної науки належить Ю. М. Бабій.

Борис Мусійович народився (12) 25 липня 1914 р. у с. Гурівці Козятинського району Вінницької області в селянській сім'ї. Свою трудову діяль-

ність розпочав у 1932 р. у редакції Козятинської районної газети «Коллективна праця»: спочатку літпрацівником, а невдовзі – відповідальним секретарем редакції. Його творчі здібності, сумлінне ставлення до виконання своїх обов'язків, наполегливості у праці, устремління до самовдосконалення відкрили для нього шлях у подальше навчання. У 1933–1934 рр. він навчався у Всеукраїнському комуністичному інституті журналістики у Харкові, після чого працював у м. Могилів-Подільському Вінницької області завідувачем відділу, відповідальним секретарем районної (потім окружної) газети «Прикордонна зірка».

У вересні 1935 р. Б. М. Бабій вступив на перший курс Всеукраїнського комуністичного інституту радянського будівництва і права у Харкові, а через рік переведений на другий курс юридичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. У студентські роки був відмінником навчання, брав активну участь у роботі наукових студентських гуртків, виступав із науковими доповідями, опублікував декілька нарисів із юриспруденції у вузівських багатотиражних газетах. У червні 1939 р. ще до закінчення навчання в університеті він призначається

прокурором кримінально-судового відділу Прокуратури Української РСР, де працює до червня 1940 р., а після військової перепідготовки зараховується до кадрового складу Радянської Армії і призначається помічником прокурора Київського військового округу.

Із 22 червня 1941 р. Б. М. Бабій – у лавах діючої армії. Брав безпосередню участь у бойових діях на фронтах Великої Вітчизняної війни, воював на Південно-Західному, II Українському фронтах, був учасником визволення від фашистських загарбників Правобережної України, Молдови, Румунії, Угорщини, Чехословаччини, Австрії, деякий час працював у Головній військовій прокуратурі Радянської Армії в Москві. Нагороджений трьома бойовими орденами Вітчизняної війни I (двічі) і II ступенів та багатьма медалями. У 1947 р., ще перебуваючи на військовій службі, Б. М. Бабій став укладачем і автором вступної статті юридичного довідника для органів дізнання і дізнавачів; тоді ж вийшла друком його стаття «Про офіцерські суди честі». У цих перших працях виявились явна схильність їх автора до науково-дослідної роботи, його природна обдарованість і життєвий досвід.

У повоєнні роки після демобілізації Борис Мусійович почав займатися активною науково-педагогічною діяльністю. З 1 серпня 1947 р. працював старшим викладачем теорії держави і права та заступником декана юридичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. На цій посаді він багато уваги приділяв удосконаленню навчального процесу, підвищенню якості викладання

юридичних дисциплін, вихованню в студентів високої правосвідомості і правової культури. Як досвідчений педагог і дослідник Борис Мусійович глибоко розумів, що важливу роль у розвитку політичної і правової культури відіграє юридична наука – її теоретичні розробки та їх впровадження в практику державно-правового будівництва. З утворенням Організації Об'єднаних Націй, серед держав-засновниць якої була й Україна, виникла нагальна необхідність у дослідженнях міжнародно-правових проблем і розробки зовнішніх політико-правових ініціатив для розгляду ООН. У зв'язку з цим у 1949 р. у складі Академії наук УРСР утворюється юридична наукова установа – Сектор держави і права на чолі з видатним українським вченим-юристом, академіком АН УРСР В. М. Корецьким. Ученим секретарем Сектору, а дещо пізніше заступником завідувача цієї установи призначається Б. М. Бабій, який бере безпосередню участь у визначенні основних напрямів наукових досліджень і формуванні кадрів наукових співробітників, а також організації конкретних розробок Сектору держави і права¹.

У цей період яскраво виявились всебічні здібності Б. М. Бабія як у науковій, так і в науково-організаційній

¹ Див.: Шемшученко Ю. С. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України та інші академічні наукові установи юридичного профілю / Ю. С. Шемшученко // Академічна юридична думка / [уклад.: І. Б. Усенко, Т. І. Бондарук ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка]. – К. : Ін Юре, 1998. – С. 54–57; Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Наукові досягнення за 50 років (1949–1999) / [відп. ред. Ю. С. Шемшученко]. – К. : Ін Юре, 1999. – С. 5–9.

діяльності. Дедалі окресленішим і чіткішим стає коло його наукових інтересів, серед яких головне місце посідають проблеми історії держави і права Української РСР. У 1950 р. він захищає кандидатську дисертацію, присвячену державно-правовим аспектам возз'єднання Західної України з Українською РСР. Невдовзі виходять друком його перші монографічні праці, а також численні наукові статті з правових проблем української радянської державності, утворення СРСР і ролі України у цьому процесі, діяльності місцевих органів влади, історії правових досліджень в УРСР та ін.

У 1961 р. опубліковано монографію Б. М. Бабія «Українська Радянська держава в період відбудови народного господарства (1921–1925 рр.)», у якій учений, що чудово володів і постійно спілкувався українською мовою, докладно висвітлює вельми актуальні й на сьогодні проблеми українізації державного апарату поряд із забезпеченням прав інших національностей, що до участі у його роботі та багатьох аспектах життя нашої країни.

У 1963 р. Б. М. Бабій захистив докторську дисертацію, у якій в історичному аспекті дослідив розвиток державно-правових процесів в Україні у період відродження народного господарства (1921–1925 рр.). При підготовці кандидатської і докторської дисертацій він зібрав, детально вивчив, ретельно проаналізував і систематизував величезний масив архівних документальних і фактичних матеріалів, які досі використовуються дослідниками історії держави і права України радянського періоду.

У 1966 р. Б. М. Бабій був затверджений у вченому званні професора.

У надрукованих ним багатьох наукових статтях ішлося також про актуальні проблеми державно-правового будівництва в Україні. Звичайно, не всі публікації цього періоду за науковим змістом відзначались об'єктивністю, оскільки готувались із дотриманням існуючих тоді партійних вимог послідовно-класового підходу до дослідження суспільних (у тому числі державно-правових) явищ. Разом з тим, долаючи ідеологічну і політичну зангажованість, що панувала в ті часи, йому вдалося поставити і вирішити низку важливих наукових завдань, зокрема з методології історико-правових досліджень.

Для творчої діяльності Б. М. Бабія було характерне вміле поєднання роботи над індивідуальними монографічними працями з організацією колективних, комплексних досліджень. Ще у 50-х рр. ХХ ст. у нього виникає ідея створення узагальнюючої праці з історії держави і права Української РСР. Згодом він очолив колектив провідних вітчизняних істориків-юристів для підготовки такого фундаментального твору, який вийшов друком у 1961 р. і став першою колективною науковою працею такого характеру і масштабу в радянському правознавстві.

У середині 60-х рр. ХХ ст. у житті Сектору держави і права АН УРСР відбуваються важливі зміни, значно зростає кількість наукових співробітників, розширяється тематика досліджень, у його складі утворюються п'ять наукових підрозділів. Б. М. Бабій призначається завідувачем відділу теорії

та історії держави і права, який він очолював до 1982 р. Під його керівництвом у відділі розроблялись актуальні проблеми історії і теорії держави та права, ефективності правового регулювання, зміцнення законності й правопорядку, вдосконалення форм і методів правового виховання та ін. У цей же час за ініціативою і під керівництвом Бориса Мусяйовича розгорнулася робота з підготовки двотомної праці з історії держави і права Української РСР, яка була опублікована у 1967 р.

Б. М. Бабій доклав чимало зусиль для перетворення Сектору в Інститут держави і права АН УРСР, що було здійснено у червні 1969 р. Активна дослідницька і науково-організаційна діяльність сформувала його як визнаного вченого-державознавця, першодослідника багатьох проблем державно-правового будівництва в Україні в 60–70-х рр. ХХ ст. У грудні 1967 р. Б. М. Бабій був обраний членом-кореспондентом, а у березні 1972 р. – академіком АН УРСР. На цей час у його творчому доробку – понад сто наукових праць, серед них п'ять монографій із проблем історії держави і права, методологічних питань правової науки, державного права і радянського будівництва, історії становлення й розвитку академічної юридичної науки та ін.

У 1968 р. Б. М. Бабія як вченого-правознавця з широким діапазоном наукових інтересів було затверджено академіком-секретарем Відділення економіки, історії, філософії і права (з 1976 р. – Відділення історії, філософії і права), обрано членом президії АН УРСР. На цих відповідальних за-

гальноакадемічних посадах він перебував до 1988 р. За цей час ним здійснено велику роботу із вдосконалення структури наукових установ та організації і координації досліджень у галузі економічної, історичної, філософської, соціологічної і правової науки, зміцнення їх зв'язків із суспільною практикою, розвитку міжнародного наукового співробітництва.

За вагомі заслуги в розвитку юридичної науки і підготовці наукових кадрів у 1974 р. Борису Мусяйовичу було присвоєно почесне звання заслуженого діяча науки і техніки Української РСР. Цього ж року на Загальних зборах АН УРСР його було обрано директором Інституту держави і права, а академік АН УРСР В. М. Корецький, який обіймав цю посаду, був призначений почесним директором Інституту.

Під керівництвом Б. М. Бабія в Інституті значно розширилися дослідження теоретичних, методологічних, конституційних та управлінських проблем, зміцнилися зв'язки з практикою державного будівництва. Як директор Інституту він приділяє велику увагу визначенню найбільш актуальних напрямів наукових досліджень, розробці комплексних програм і фундаментальних проблем юридичної науки, спрямовує зусилля колективу на створення важливих узагальнюючих праць, підвищення наукового рівня досліджень, популяризацію юридичних знань, а також на підготовку і впровадження в державно-правову практику конкретних пропозицій і рекомендацій. У його полі зору постійно перебували питання формування наукових кадрів, підвищення їх наукової кваліфікації

і професійної майстерності, розширення світогляду. Він активно сприяв науковому зростанню багатьох відомих українських вчених-правознавців.

У цей час значно пожвавилися творчі зв'язки із загальносоюзними дослідницькими установами, зокрема, з Інститутом держави і права АН СРСР, Всесоюзним науково-дослідним інститутом радянського законодавства, Інститутом проблем боротьби із злочинністю і розробки заходів її попередження, низкою наукових установ союзних республік, вищих навчальних закладів України, Росії, Білорусі тощо, а також наукові контакти з дослідницькими юридичними установами Польщі, Німеччини, Угорщини, Румунії, Чехословаччини та ряду інших країн.

Багато років Борис Мусяйович очолював Наукову раду АН УРСР «Закономірності розвитку держави, управління і права», яка здійснювала координацію наукових досліджень у галузі юриспруденції, розробляв пропозиції щодо найбільш ефективних методів дослідження та надання науково-методичної допомоги юридичним установам, вузам і кафедрам. За його ініціативою широко застосовувалася практика підготовки колективних монографічних робіт, у яких брали участь фахівці багатьох наукових установ і навчальних закладів. Одна з таких колективних праць, яка була підготовлена під науковим керівництвом Б. М. Бабія – «История государства и права Украинской ССР», у 1981 р. була відзначена Державною премією Української РСР у галузі науки і техніки, а він разом з іншими авторами став лауреатом цієї премії.

Значним поповненням наукових праць з історії вітчизняної правової думки стала монографія Б. М. Бабія «Правовые исследования в Академии наук Украинской ССР 1919–1973», опублікована в 1974 р. і перевидана (зі значними змінами і доповненнями) у 1984 р. У ній ґрунтовно висвітлено історію наукових юридичних установ в Україні після жовтня 1917 р., проаналізовано процес академічних правових досліджень у республіці як органічної частини всієї радянської правової науки, а також основні напрями діяльності українських правознавців.

Важливим напрямом діяльності Б. М. Бабія була також організація підготовки науково-популярних видань з актуальних питань державно-правового будівництва та застосування чинного законодавства в Україні, академічних правових словників, а також юридичних довідників для масового читача.

Протягом багатьох років Борис Мусяйович був членом Президії Комітету по державних преміях у галузі науки і техніки, головою секції суспільних наук цього комітету. Він брав безпосередню участь у створенні фундаментальних праць як член головної редколегії «Історії Української РСР», член редколегії другого видання Української радянської енциклопедії (УРЕ), член науково-консультативної ради при Комісії з підготовки до видання Зводу законів УРСР, Головної редколегії «Зібрання діючих законів УРСР» у 24-х томах, «Радянської енциклопедії історії України», головної редколегії багатотомного Зводу пам'яток історії і культури народів СРСР по Укра-

їнській РСР, редколегії «Вісника АН УРСР», журналу «Радянське право» (зараз – «Право України») та ін.

Як член комісії Президії Верховної Ради і Ради Міністрів УРСР Б. М. Бабій брав участь у підготовці численних проектів законодавчих актів, зокрема: «Закону про вибори до Верховної Ради УРСР», «Закону про вибори до місцевих Рад народних депутатів», «Регламенту Верховної Ради УРСР», «Закону УРСР про повноваження обласних Рад народних депутатів УРСР». «Положення про роботу з наказами виборців» та ін. У 1978 р. він був членом робочої групи та Секретаріату Комісії з підготовки проекту Конституції УРСР.

Багато сил та енергії Борис Мусійович віддавав громадсько-політичній діяльності. Він неодноразово обирався депутатом Київської міської ради, на громадських засадах сім років працював членом Юридичної комісії при Раді Міністрів УРСР, обирався заступником голови правління Українського товариства охорони пам'яток історії і культури, членом республіканського Комітету захисту миру. Тривалий час Б. М. Бабій був членом Комісії УРСР по справах ЮНЕСКО і головою її Комітету з гуманітарних наук, членом Комісії по радянських традиціях, святах і обрядах при Раді Міністрів УРСР.

З 1963 р. Б. М. Бабій входив до складу виконкому Асоціації політичних наук при АН СРСР, брав участь у роботі низки всесвітніх конгресів Міжнародної асоціації політичних наук, був делегатом XIII Всесвітнього конгресу історичних наук. Він неодноразово виконував відповідальні доручення в га-

лузі зовнішньополітичної діяльності, очолював делегації Української РСР на кількох конференціях ООН, делегацію УРСР на Другій всесвітній конференції по боротьбі проти расизму і расової дискримінації. Тривалий час Борис Мусійович гідно представляв Україну у Постійній палаті Третейського суду в Гаазі.

Постановою Президії АН УРСР від 14 жовтня 1985 р. було затверджено рішення установчих зборів про створення Українського відділення радянської асоціації політичних наук. Базовою науковою установою відділення став Інститут держави і права АН УРСР, а головою відділення – Б. М. Бабій, під керівництвом якого нове громадське об'єднання почало здійснювати діяльність, спрямовану на сприяння розвитку наукових досліджень політологічних проблем.

Плідна наукова і громадсько-політична діяльність Б. М. Бабія були відзначені орденами «Знак пошани», «Жовтневої революції» та багатьма медалями. Він – автор близько 300 наукових праць, підготував цілу плеяду кандидатів і докторів наук, які з вдячністю і пошаною згадують свого вчителя.

У жовтні 1988 р. директором Інституту держави і права АН УРСР був обраний член-кореспондент АН УРСР Ю. С. Шемшученко (згодом – академік НАН України), який очолює Інститут до цього часу. Б. М. Бабій склав свої повноваження директора Інституту й останні роки своєї трудової діяльності був радником президії АН України, членом спеціалізованої ради із захисту докторських дисертацій при Інституті

держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Відповідно до Указу Президента України від 23 липня 1993 р. «Про Академію правових наук України» він був затверджений дійсним членом – засновником Академії правових наук України (з 23 лютого 2010 р. – Національна академія правових наук України).

Помер Б. М. Бабій 19 вересня 1993 р., похований у Києві на Байковому цвинтарі.

У час, коли Україна як суверенна держава здійснює нелегкі кроки на шляху свого національного державотворення і правотворення в напрямі побудови демократичної, правової держави, уся юридична громадськість країни із вдячністю має згадувати тих, хто своєю наполегливою працею в ім'я нашого майбутнього зробив вагомий внесок у розвиток історико-правової науки і державно-правової думки, зміцнення гуманістичних засад нашого суспільства, чий творчі праці й досі впливають на прогресивні перетворення в нашій країні.

Серед відомих постатей юридичної науки, які жили і працювали в недалекому минулому на благо України,

Борису Мусяйовичу Бабію належить чільне місце. Вчений-енциклопедист, визнаний авторитет у правознавстві, в історико-правовій науці, високоосвічена інтелігентна людина, енергійний, принциповий і цілеспрямований, вимогливий до себе та своїх підлеглих керівник, він вписав вікопомну сторінку в історію вітчизняної юридичної науки у цілому та Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України зокрема, який у цьому році відзначає своє 65-річчя.

Колеги та учні, що протягом багатьох років пліч-о-пліч працювали з Б. М. Бабієм, пам'ятатимуть його як скромну, чесну і порядну людину, самовідданого трудівника, творчого дослідника та організатора академічної юридичної науки.

Матеріал підготували:

В. Нагребельний, заступник директора Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, член-кореспондент НАПрН України;

Г. Мурашин, провідний науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, член-кореспондент НАПрН України